

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАС ЕРЕКШЕЛІК ПСИХОЛОГИЯСЫ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ И ВОЗРАСТНАЯ ПСИХОЛОГИЯ

ГТАМР 15.81.21

<https://doi.org/10.51889/2959-5967.2026.87.2.011>

А.К. Кулымбаева¹ , Л.М. Нуркасинова^{*1} , Г.Б.Исмагамбетова¹ , Усенова М.Э.¹

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы)

*e-mail: lazzatnm1020@gmail.com

Кәсіби оқу кезеңінде лидерлік қабілеттер мен эмоционалды интеллектіні дамытудың психологиялық детерминанттары

Аңдатпа

Мақалада жоғары оқу орнындағы кәсіби даярлық кезеңінде болашақ педагог-психологтар мен психологтардың лидерлік әлеуеті мен эмоционалды интеллектісін дамытудың психологиялық детерминанттары қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – кәсіби даярлық үдерісінде студенттердің лидерлік әлеуеті мен эмоционалды интеллектісі арасындағы өзара байланысты анықтау және олардың дамуына ықпал ететін психологиялық факторларды теориялық және эмпирикалық тұрғыдан негіздеу. Теориялық бөлімде «лидерлік» және «лидерлік әлеует» ұғымдарының мазмұны талданып, олардың болашақ мамандардың кәсіби қалыптасуындағы рөлі айқындалады. Эмпирикалық зерттеуде Е. Жариков пен Е. Крушельницкийдің «Лидерлік қабілеттер диагностикасы» әдістемесі, Н. Холлдың эмоционалды интеллект тесті және Л. В. Мищенконың оқу іс-әрекетіне қанағаттану сауалнамасы қолданылды. Зерттеу нәтижелері оқу іс-әрекетіне қанағаттану деңгейі мен лидерлік әлеуеттің дамуы арасында оң байланыс бар екенін көрсетті. Сонымен қатар, лидерлік әлеует эмоционалды интеллектінің қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін маңызды психологиялық фактор ретінде анықталды. Алынған нәтижелер жоғары оқу орындарының білім беру үдерісіне лидерлік пен эмоционалды интеллектіні дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізудің маңыздылығын дәлелдейді.

Түйін сөздер: лидерлік қасиеттер, оқу іс-әрекетіне қанағаттану, эмоционалды интеллект, кәсіби қалыптасу.

Кулымбаева А.К.¹, Нуркасинова Л.М.¹, Исмагамбетова Г.Б.¹, Усенова М.Э.¹

¹Казахский национальный женский педагогический университет (Алматы, Казахстан)

*e-mail: lazzatnm1020@gmail.com

Психологические детерминанты развития лидерских способностей и эмоционального интеллекта в период профессионального обучения

Аннотация

В статье рассматриваются психологические детерминанты развития лидерского потенциала и эмоционального интеллекта будущих педагогов-психологов и психологов в период профессиональной подготовки в высшем учебном заведении. Цель исследования заключается в выявлении взаимосвязи между лидерским потенциалом и эмоциональным интеллектом студентов в процессе профессиональной подготовки, а также в теоретическом и эмпирическом обосновании психологических факторов, способствующих их развитию. В теоретической части анализируется содержание понятий «лидерство» и «лидерский

потенциал», раскрывается их роль в профессиональном становлении будущих специалистов. В эмпирическом исследовании были использованы методика «Диагностика лидерских способностей» Е. Жарикова и Е. Крушельницкого, тест эмоционального интеллекта Н. Холла и опросник удовлетворенности учебной деятельностью Л. В. Мищенко. Результаты исследования показали наличие положительной взаимосвязи между уровнем удовлетворенности учебной деятельностью и развитием лидерского потенциала. Кроме того, лидерский потенциал был определен как важный психологический фактор, способствующий формированию и развитию эмоционального интеллекта. Полученные результаты подтверждают значимость внедрения в образовательный процесс высших учебных заведений программ, направленных на развитие лидерских качеств и эмоционального интеллекта.

Ключевые слова: лидерские качества, удовлетворенность образовательной деятельностью, эмоциональный интеллект, профессиональное формирование.

A.K. Kulymbaeva¹, L.M. Nurkasina¹, G.B. Ismagambetova¹, M.Ussenova¹

¹Kazakh National Women's Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

*e-mail: lazzatnm1020@gmail.com

Psychological determinants of the development of leadership abilities and emotional intelligence during professional training

Abstract

The article examines the psychological determinants of developing leadership potential and emotional intelligence among future educational psychologists and psychologists during their professional training at higher education institutions. The purpose of the study is to identify the relationship between students' leadership potential and emotional intelligence during professional training and to provide a theoretical and empirical justification of the psychological factors contributing to their development. The theoretical section analyzes the concepts of "leadership" and "leadership potential" and highlights their role in the professional development of future specialists. The empirical study employed the "Leadership Abilities Diagnostics" methodology by E. Zharikov and E. Krushelnitsky, N. Hall's Emotional Intelligence Test, and L. V. Mishchenko's Academic Activity Satisfaction Questionnaire. The findings revealed a positive relationship between students' satisfaction with academic activity and the development of their leadership potential. In addition, leadership potential was identified as an important psychological factor contributing to the formation and development of emotional intelligence. The results obtained confirm the importance of integrating leadership and emotional intelligence development programs into the educational process of higher education institutions.

Keywords: leadership qualities, satisfaction with educational activities, emotional intelligence, professional formation.

Кіріспе Қазіргі жоғары мектептің теориясы мен тәжірибесінде өзекті міндеттердің бірі – лидерлікке қабілетті, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны дамыту. Осыған байланысты бүгінгі таңда болашақ педагог-психологтардың және психологтардың кәсіби сапаларын дамыту жолдарын, сондай-ақ олардың қалыптасуының жаңа формалары мен әдістерін айқындауға бағытталған ғылыми зерттеулер мен практикалық жұмыстар кеңінен жүргізілуде. Болашақ педагог-психологтардың, психологтардың лидерлік қабілеттерін дамыту мәселесі көптеген ғалымдардың назарында болып, қазіргі білім беру жүйесінің даму тенденциялары аясында ерекше маңызға ие болып отыр. Қазіргі білім беру жүйесінің стратегиясы бастамашылдық таныта алатын, шешім қабылдай білетін және жауапкершілік алуға дайын лидерлік қабілеттері дамыған мамандарды даярлауға бағытталғанымен, іс жүзінде мұндай

мамандардың саны өте аз болып отыр. Бұл жағдай лидерлік пен әлеуметтік батылдық қажет болатын барлық кәсіби салаларға тән. Сонымен қатар, көмектесуші мамандықтар саласында аса маңызды болып саналатын лидерлік қабілеттердің дәл осы сала мамандарында жиі жеткіліксіз болуы да байқалады. Тіпті әлеуметтік стереотиптер деңгейінде көмек көрсететін адамды мейірімді, жұмсақ мінезді, келісімпаз тұлға ретінде қабылдау қалыптасқан. Алайда, шын мәнінде көмек көрсету процесінде маманнан табандылық таныту, көмекке мұқтаж адамды соңынан ерте білу, кей жағдайда жеке үлгісі арқылы рухани күш көрсету талап етіледі. Сондықтан, көмектесуші мамандықтардың кез-келген түрінде лидерлік қабілеттерді дамыту өмірлік маңызы бар міндеттердің бірі екендігі сөзсіз. Сонымен қатар, қоғам сұранысына жауап беретін заманауи мамандар ретінде болашақ психологтар үшін лидерлік қабілеттер тек қана маңызды емес, сонымен қатар аса қажетті кәсіби қасиеттердің қатарына жатады. Олар психологтың кәсіби маңызды қасиеттер жүйесінде өзіндік іргетас қызметін атқарады. Лидерлік қабілетсіз психолог психологиялық көмек көрсету процесін тиімді ұйымдастыра алмайды, қақтығыстарды басқара алмайды, сондай-ақ бала немесе ересек адамның мүддесін әкімшілік немесе билік органдары алдында қорғай алмайды.

Осылайша, лидерлік қабілеттер психологтың негізгі кәсіби құзыреттіліктерінің мәнін құрай отырып, жоғары оқу орындарында психологтарды даярлау процесінде жеткілікті деңгейде ескерілмей келеді. Болашақ психологтардың лидерлік қабілеттерін дамыту мәселесін қарастыру барысында «лидерлік қабілеттер» ұғымының мазмұнын нақтылау да қажет. Себебі лидерлік феномені бойынша көптеген зерттеулер жүргізілгенімен, оның критерийлері, құрылымдық компоненттері және нақты көріністері (лидерлік қабілеттер, лидерлік қасиеттер, лидерлік құзыреттілік) әртүрлі тұрғыдан түсіндіріліп келеді.

Болашақ педагог-психолог тұлғасының кәсіби қалыптасуында маңызды орын алатын іргелі негіздердің бірі – адамдарды басқару, бағыт-бағдар беру қабілеті және жетекшілік ету шеберлігі. Аталған қасиеттер кейіннен маманның кәсіби қызметінде қалыптасатын басқа да маңызды кәсіби сапалардың дамуына негіз болады. Сондықтан педагог-психолог, психолог мамандарының жеткіліксіздігі мәселесін тиімді шешу үшін, ең алдымен, психологиялық-педагогикалық бағытта білім алып жатқан студенттердің лидерлік сапаларын жүйелі түрде қалыптастыру қажеттігі туындайды.

Теориялық шолу. Лидерлік мәселесінің әдіснамалық және теориялық негіздері психология ғылымында кеңінен зерттелген. Академик Ж.И. Намазбаеваның көзқарасы бойынша, лидер – топ мүшелерінің ортақ мақсаттарын біріктіретін, топтық қызметтің бағыты мен сипатын анықтайтын, сондай-ақ жауапты шешімдер қабылдау құқығына ие тұлға. Бұл құқықты топтың басқа мүшелері де мойындайды. Жоғары беделге ие бола отырып, лидер бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыруда және топ мүшелері арасындағы қарым-қатынасты реттеуде маңызды рөл атқарады. Әдетте ұжымда немесе топта жетекшілік жауапкершілігін өз мойнына алатын тұлға болады және дәл сол адам лидер ретінде танылады [1].

Мәтініңізді ғылыми мақала стиліне сәйкестендіріп, академиялық тілін күшейтіп, логикалық байланыстарын жақсартып өңдедім. Сілтемелер сақталды. Отандық психология ғылымында болашақ мамандардың лидерлік әлеуетін қалыптастыру мәселесі К.К. Жампеисованың еңбектерінде жан-жақты қарастырылған [2]. Автор лидерлік қасиеттердің кәсіби даярлық үдерісіндегі маңыздылығын негіздей отырып, олардың тұлғаның кәсіби және әлеуметтік дамуына ықпал ететін факторларын анықтаған.

Лидерлік сапаларды дамыту мәселесі шетелдік және ресейлік зерттеушілердің де назарында болды. Атап айтқанда, Р.Л. Кричевский [3], Г.В. Каримова [4], О.Г. Марчукова [5], Г.М. Андреева [6], И.П. Волков [7] және басқа да ғалымдардың еңбектерінде лидерліктің әлеуметтік-психологиялық табиғаты, құрылымы, функциялары және оны қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары жан-жақты талданған. Аталған зерттеулер лидерліктің тұлғаның кәсіби қалыптасуы мен әлеуметтік бейімделуіндегі маңызды рөлін көрсетеді.

Зерттеу мәселесін талдау ең алдымен негізгі ұғымдардың мазмұнын нақтылаудан басталды. Ғылыми әдебиеттерде ағылшын тіліндегі «*leadership*» термині жетекшілік ету, басшылық жасау немесе адамдардың іс-әрекетін ортақ мақсатқа бағыттау үдерісі ретінде қарастырылады. Бұл ұғым лидердің топ мүшелерін ортақ мақсаттарға жетуге жұмылдырып, олардың әлеуетін тиімді пайдалануға ынталандыру қабілетін сипаттайды.

И.П. Волковтың пікірінше, «лидерлік – бұл шағын топ немесе ұжым мүшелерінің іс-әрекеті мен өзара қарым-қатынастарын ұйымдастыру және басқару үдерісі. Бұл үдерісті топтық нормалар мен күтулердің қалыптасуы мен жүзеге асуын реттейтін субъект – лидер қамтамасыз етеді». Аталған анықтама лидерліктің тек басқарушылық қызмет емес, сонымен қатар топ ішіндегі әлеуметтік-психологиялық қатынастарды үйлестіру механизмі екенін көрсетеді.

О.Г. Марчукова лидерлік сапаларды «топпен тиімді өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін тұлғалық қасиеттердің, дағдылар мен қабілеттердің интегративті жүйесі» ретінде сипаттайды. Зерттеушінің пікірінше, бұл қасиеттер лидерлік функцияларды нәтижелі орындауға және ұжым мүшелеріне ықпал етуге мүмкіндік береді.

Қазіргі психологиялық зерттеулерде лидерлік әлеует ұғымына ерекше назар аударылады. Лидерлік әлеует тұлғаның басқа адамдарға ықпал етуге, оларды ортақ мақсатқа жұмылдыруға, шешім қабылдауға және топ қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін ішкі психологиялық ресурстарының жиынтығы ретінде қарастырылады. Оның құрылымына коммуникативтік қабілеттер, жауапкершілік, бастамашылдық, рефлексия, эмоционалды тұрақтылық және эмоционалды интеллект сияқты қасиеттер кіреді.

Болашақ педагог-психологтар мен психологтардың лидерлік әлеуеті гуманистік құндылықтарға негізделіп, олардың кәсіби құзыреттілігінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Психолог маманының кәсіби қызметі адамдармен тиімді қарым-қатынас орнатуды, олардың психологиялық ерекшеліктерін түсінуді, топтық процестерді басқаруды және тұлғалық дамуға ықпал етуді талап етеді. Сондықтан лидерлік әлеуеттің дамуы кәсіби даярлықтың маңызды көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылады.

Зерттеулер көрсеткендей, лидерлік әлеуеті жоғары студенттер оқу және қоғамдық іс-әрекетте белсенділік танытады, жауапкершілікті өз мойнына алуға бейім келеді, бастамашылық көрсетеді және ұйымдастырушылық қабілеттерімен ерекшеленеді. Сонымен қатар, олардың оқу жетістіктері жоғары болып, құрдастарымен және оқытушылармен өзара қарым-қатынастары табысты қалыптасады. Мұндай студенттер академиялық топта беделге ие болып, кәсіби және тұлғалық даму тұрғысынан анағұрлым жоғары нәтижелер көрсетеді [8].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау және лидерлік туралы әртүрлі теорияларды қарастыру нәтижесінде біз лидерлік сапалардың ішінен ең маңызды үш компонентті бөліп көрсеттік. Біздің пікірімізше, оларсыз лидер тұлғасын елестету мүмкін емес және олар табысты лидерліктің негізін құрайды. Олар: дамыған эмоционалды интеллект, коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттер. Аталған қабілеттер лидерге ұжымдағы өзара қатынастарды тиімді ұйымдастыруға, өз жұмысын жоспарлауға, ұжым алдында мақсаттар мен міндеттер қоюға және оларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Лидерлік сапаларды дамыту процесі – бұл лидерлікке деген мотивация мен ұмтылысты дамыту, лидерлік «Мен» концепциясын қалыптастыру, тұлғааралық сезімталдық пен коммуникативтік құзыреттілікті дамыту, сондай-ақ басқару және кәсіби өзара әрекеттесу мәселелерінде қатысушылардың құзыреттілігін арттыру процесі ретінде анықталады. Студенттердегі лидерлік сапаларды дамытудың негізгі идеясы – белсенді азаматтық позицияны қалыптастыруға және лидерлік әлеуетті іске қосуға арнайы ұйымдастырылған жағдайлар жасау.

Студенттердегі лидерлік сапаларды дамыту өзін-өзі тану және педагогикалық диагностика барысында кәсіби-тұлғалық дамуды түзету арқылы жүзеге асады, сонымен қатар сабақтарда тренингтік әдістерді қолдану арқылы студенттерде жағымды лидерлік тәжірибе қалыптастырылады, топтық өзара әрекеттесу мен кәсіби қызметтің модельденген жағдайларында лидерлік мінез-құлық бекітіледі [9].

Осылайша, лидерлерді қалыптастыру – бұл кездейсоқ процесс емес, мақсатты түрде жүргізілетін оқу және тәрбиелеу процесі екенін атап өту қажет. Студенттердің лидерлік сапаларын қалыптастыру процесінің басты ерекшелігі – кезеңді сипатқа ие болуы, яғни тұлғаның динамикалық дамуын қарастыратын логикаға сәйкес жүруі. Лидерлік сапаларды дамыту – бұл тұлғаның даму жолындағы маңызды процесс. Ол жүйелі, кездейсоқ емес процесс ретінде мәселені кешенді түрде шешуге мүмкіндік береді.

Біздің пікірімізше студенттің бойындағы лидерлік әлеуеті, оның оқу іс-әрекетін жоғары деңгейде ұйымдастыруға, өзін саналы түрде ЖОО қабырғасында маман ретінде дамуындағы белсенділігінде және кәсіби маңызды сапаларды бойына игеруге көмектеседі. Біз зерттеу жұмысымызда оқу процесіне қанағаттануы жоғары студенттердің лидерлік әлеуеті де жоғары болады деген болжамымызды тексеріп көрдік. Себебі, кәсіби оқуында белсенділік танытатын студенттер өз бойына кәсіби маңызды қасиеттерді де жылдамырақ игереді.

Оқу іс-әрекетіне қатынас эмоциялық және мотивациялық компоненттерден құралады. Мотивация мақсатқа жету үшін қажетті іс-әрекет түрлерін белсендіреді. Ал, эмоциялар мақсатқа жету процесі мен нәтижесіне байланысты субъективті сезімдерге қатысты. Қанағаттану – жағымды бағалаушы қатынас. Қанағаттану іс-әрекетті жалғастыру шешіміне ықпал ететін факторлардың бірі. Өз іс-әрекетіне деген жағымды қатынас ол іс-әрекетпен ұзақ мерзім айналысудың мотивациялық бағдары болады.

Оқу іс-әрекетіне қанағаттану – студенттердің өзінің оқу іс-әрекетіне және оның өту шарттарына эмоционалды қатынас ретінде түсініледі. Л.В.Мищенко оқу іс-әрекетіне қанағаттанудың оқу процесіне қанағаттану; таңдаған мамандығына қанағаттану; топтастарымен қарым-қатынасқа қанағаттану; оқытушылармен қарым-қатынасқа қанағаттану; өзінің тұрмысына, қаражатына, денсаулығына қанағаттану сияқты құрылымдық компоненттерін ажыратады. Студенттердің пікірінше, оқу іс-әрекетіне қанағаттану - оқу процесі әр студенттің танымдық қызығушылықтарына, мүмкіндіктеріне, қабілеттеріне сай ұйымдастырылса, шығармашылық және интеллектуалды әлеуетін дамытса және кәсіби маңызды қасиеттерді қалыптастырса туындайды [10].

С. Заккаро лидерлік қабілеттердің дамуында әлеуметтік интеллектің маңызын көрсетеді және әлеуметтік интеллектің екі компонентін ажыратады. Біріншісі, әлеуметтік перцепция – басқа адамдарды жылдам және терең түсіну қабілеті. Екіншісі, мінез-құлық икемділігі - жағдайға байланысты туындаған талаптарға байланысты мінез-құлық өзгерте алу. Зерттеушінің пікірінше әлеуметтік интеллектісі жоғары лидерлердің перцептивті және мінез-құлықтың репертуары кең болады. Олар басқаларға қарағанда орынды шешімдерді жылдамырақ қабылдайды және жүзеге асырады [11].

Отандық ғалымдар Джонисова Г.Қ., Ермакова А.Д. пікірінше, эмоционалды интеллект болашақ педагог-психологтың кәсіби маңызды қасиеттерінің бірі болып табылады. Ол эмоцияларды тану, түсіну, басқару және тұлғааралық қарым-қатынасты тиімді ұйымдастыру қабілеттерімен сипатталады. Авторлар эмоционалды интеллектіні дамыту кәсіби даярлықтың сапасын арттырып, маманның коммуникативтік құзыреттілігі мен эмпатиялық қабілеттерінің қалыптасуына ықпал ететінін атап көрсетеді [12].

Материалдар мен әдістер: Зерттеу жоғары оқу орнында білім алатын болашақ педагог-психологтар мен психологтардың лидерлік әлеуеті мен эмоционалды интеллектісінің өзара байланысын анықтау мақсатында жүргізілді. Зерттеуге педагогика және психология бағыттары бойынша білім алатын студенттер қатысты. Зерттеу барысында лидерлік әлеуеттің, эмоционалды интеллектінің және оқу іс-әрекетіне қанағаттану деңгейінің ерекшеліктерін анықтауға бағытталған психодиагностикалық әдістер кешені қолданылды.

Зерттеу әдістері ретінде ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау, салыстыру, жүйелеу және жалпылау әдістері, сондай-ақ эмпирикалық зерттеу әдістері пайдаланылды. Эмпирикалық деректерді жинау үшін Е. Жариков пен Е. Крушельницкийдің «Лидерлік қабілеттер диагностикасы» әдістемесі, Н. Холлдың эмоционалды интеллект тесті және Л. В. Мищенконың оқу іс-әрекетіне қанағаттану сауалнамасы қолданылды. Алынған мәліметтер математикалық-статистикалық өңдеуден өткізіліп, көрсеткіштер арасындағы өзара байланыстар корреляциялық талдау әдісі арқылы анықталды. Зерттелушілер ретінде «6В01101-Педагогика және

психология», «БВ03102-Психология» мамандықтарының 3 курс студенттері қатысты. Зерттелушілердің жалпы саны 45 студент. Бірінші кезектер олардың оқу процесіне қанағаттану ерекшеліктерін анықтадық.

Кесте-1. Зерттелушілердің оқуға қанағаттану деңгейі

Қанағаттану деңгейі	Студент саны	пайызы
Мүлдем қанағаттанбайды	4	9%
Көбіне қанағаттанбайды	14	31%
Қанағаттануы қалыпты	16	36%
Қанағаттануы жоғары	11	24%

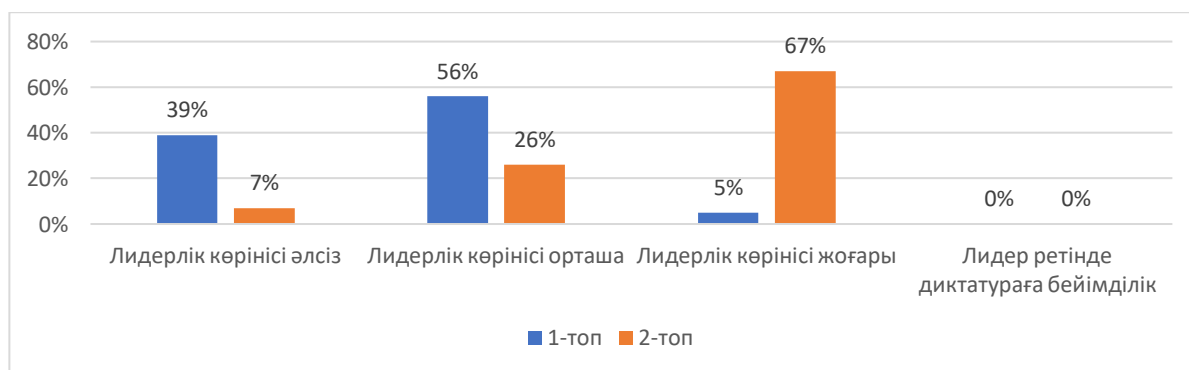
Зерттелушілердің 9% оқу процесіне мүлдем қанағаттанбайды. Оқу процесі жағымсыз өтеді, оқытушылармен курстастарымен қарым-қатынас қанағаттанарлықсыз деңгейде, мамандығына көңілі толмайды. Тұрмысына, бос уақытты өткізуіне және қаржысына да қанағаттанбайды. 31 % зерттелушілердің хал-ахуалының табыстылығы жеткіліксіз. Қарым-қатынаста көптеген мәселелері бар, таңдаған мамандығына күмәні бар, тұрмыс мәселелерін де әзер шешеді. Зерттелушілердің 36 % оқу іс-әрекеті қалыпты деңгейде өтіп жатыр. Бірақ өздерін толық жүзеге асыра алмайды. Оқу іс-әрекетінің кейбір салаларында кейде қанағаттанбай қалады. 24 % зерттелушілердің оқу іс-әрекеті табысты, курстастарымен, оқытушыларымен қарым-қатынаста қанағаттануы жоғары, өзінің болшақ мамандығына сенімді.

Біздің пікірімізше, педагог-психолог, психолог мамандары үшін оқу іс-әрекетіне қанағаттану, яғни өзін толықтай жүзеге асыра алу олардың лидерлік әлеуетінің ашылуының, дамуының көрсеткіші болып табылады. Бұл студенттер өзінің лидерлік потенциалын кәсіби практикада, оқу іс-әрекетінде және қарым -қатынаста жақсы көрсете алуда деп санаймыз.

Бұл болжамымызды тексеру үшін оқу процесіне қанағаттануы төмен және жоғары студенттерді екі топқа біріктіріп, олардың лидерлік әлеуетінің ерекшеліктерін анықтап көрдік. Оқу процесіне мүлдем қанағаттанбайтын 18 студентті 1-топ және қанағаттануы қалыпты және жоғары 27 студентті 2-топқа біріктірдік. Лидерлік қабілетті диагностикалау әдістемесін бойынша төмендегідей көрсеткіштер анықталды:

Кесте-2. Зерттелушілердің лидерлігінің көрсеткіштері

Лидерлік деңгейі	1-топ (18 ст)	%	2-топ (27 ст)	%
Лидерлік көрінісі әлсіз	7	39%	2	7%
Лидерлік көрінісі орташа	10	56%	7	26%
Лидерлік көрінісі жоғары	1	5%	18	67%
Лидер ретінде диктатураға бейімділік	-	0%	-	0%

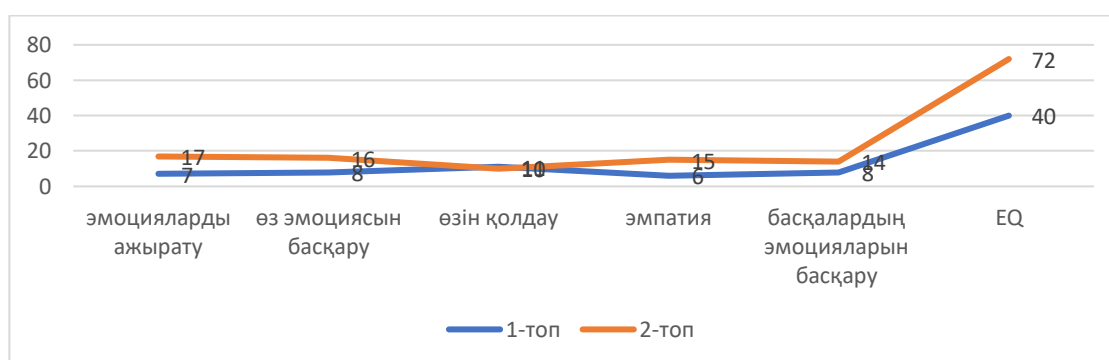
Сурет 1. Зерттелушілердің лидерлік деңгейлері

Кестеден және суреттен, оқу іс-әрекетіне қанағаттанатын студенттердің арасында лидерлік көрінісі жоғары студенттердің басым болатыны, ал қанағаттануы төмен топ зерттелушілерінің лидерлік көріністерінің орташа және әлсіз деңгейі басым екенін көреміз.

Келесі кезекте эмоционалды интеллект тесті жүргізілді. Себебі, педагогика және психология мамандығында оқу студенттердің бойында эмоционалды интеллект сияқты кәсіби маңызды қасиетті қалыптастырады және де кәсіби лидерлік әлеуеті жоғары студенттерді бұл қасиеттің көрсеткіші жоғары болуы керек. Зерттеу әдістемесі шкалалары бойынша орта балдар есептелді, ол көрсеткіштер төмендегі кестеде ұсынылады.

Кесте-3. Зерттелушілердің эмоционалды интеллектісінің көрсеткіштері

Әдістеме шкалалары	1-топ	деңгей	2-топ	деңгей
Эмоцияларды ажырату	7	төмен	17	жоғары
Өз эмоциясын басқару	8	орта	16	жоғары
Өзін қолдау	11	орта	10	орта
Эмпатия	6	төмен	15	жоғары
Басқалардың эмоцияларын басқару	8	орта	14	жоғары
EQ	40	орта	72	жоғары

Сурет 2. Зерттелушілердің эмоционалды интеллектісінің көрсеткіштері

Кестеден және суреттен оқуға қанағаттануы жоғары студенттердің эмоционалды интеллекттерінің жоғары деңгейде болатынын көреміз. Бұл студенттердің өз эмоциялары, өзінің ішкі әлемін ұғынуы терең. Олар эмоционалды икемді, және өз эмоцияларын жақсы басқара алады. Басқалардың да эмоциялық күйлерін жақсы түсінеді, ортақтаса алады, қолдау көрсетуге дайын. Басқа адамдардың жағдайын ым-ишара, дауыс екпіні, дене тұрқынан-ақ түсіне алады және олардың эмоциялық күйіне әсер ете алады. Зерттеудің келесі кезеңінде оқу іс-әрекетіне қанағаттану, лидерлік әлеует және эмоционалды интеллект көрсеткіштері арасындағы өзара байланысты анықтау мақсатында Пирсонның сызықтық корреляция коэффициенті есептелді.

Кесте 4 – Зерттелетін көрсеткіштер арасындағы корреляциялық байланыстар

Көрсеткіштер	r	p
Оқу іс-әрекетіне қанағаттану – Лидерлік әлеует	0,61	≤0,01
Лидерлік әлеует – Эмоционалды интеллект	0,68	≤0,01
Оқу іс-әрекетіне қанағаттану – Эмоционалды интеллект	0,54	≤0,05

Ескерту: r – Пирсонның корреляция коэффициенті; p – статистикалық мәнділік деңгейі.

Корреляциялық талдау нәтижелері оқу іс-әрекетіне қанағаттану мен лидерлік әлеует арасында орташа деңгейден жоғары оң байланыс бар екенін көрсетті ($r=0,61$; $p\leq 0,01$). Бұл

студенттердің оқу процесіне қанағаттануы артқан сайын олардың лидерлік қасиеттерінің де жоғарылай түсетінін білдіреді.

Сонымен қатар лидерлік әлеует пен эмоционалды интеллект арасында жоғары оң байланыс анықталды ($r=0,68$; $p\leq 0,01$). Аталған нәтиже лидерлік қабілеттері жақсы дамыған студенттердің эмоцияларды түсіну, реттеу және басқалардың эмоционалды жағдайын сезіну дағдыларының да жоғары болатынын көрсетеді. Оқу іс-әрекетіне қанағаттану мен эмоционалды интеллект арасында да статистикалық мәнді оң байланыс анықталды ($r=0,54$; $p\leq 0,05$). Бұл көрсеткіш студенттердің оқу ортасына бейімделуі мен кәсіби дамуы олардың эмоционалды құзыреттілігімен байланысты екенін дәлелдейді.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер лидерлік әлеуеттің болашақ педагог-психологтар мен психологтардың эмоционалды интеллектісін қалыптастырудағы маңызды психологиялық фактор екенін және кәсіби даярлық тиімділігін арттыруда ерекше рөл атқаратынын көрсетеді.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері болашақ педагог-психологтар мен психологтардың кәсіби даярлығы кезеңінде лидерлік әлеует пен эмоционалды интеллектінің өзара тығыз байланыста қалыптасатынын көрсетті. Теориялық талдау барысында лидерлік әлеуеттің болашақ маманның кәсіби дамуы мен тұлғалық қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі екендігі анықталды. Эмпирикалық зерттеу нәтижелері студенттердің оқу іс-әрекетіне қанағаттану деңгейі олардың лидерлік әлеуетінің дамуымен байланысты екенін көрсетті. Оқу процесіне қанағаттануы жоғары студенттер арасында лидерлік қабілеттердің жоғары деңгейі басым болса, қанағаттану деңгейі төмен студенттерде лидерліктің әлсіз және орташа деңгейлері жиі байқалды. Бұл оқу ортасына оң қатынас пен кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі студенттердің лидерлік қасиеттерін дамытуға қолайлы жағдай жасайтынын дәлелдейді. Сонымен қатар зерттеу нәтижелері лидерлік әлеуеті жоғары студенттердің эмоционалды интеллект көрсеткіштері де жоғары болатынын көрсетті. Атап айтқанда, олар өз эмоцияларын жақсы түсінеді және басқара алады, басқа адамдардың эмоционалды күйлерін дәл қабылдап, эмпатия танытуға және тұлғааралық өзара әрекеттестікті тиімді ұйымдастыруға қабілетті. Корреляциялық талдау нәтижелері оқу іс-әрекетіне қанағаттану, лидерлік әлеует және эмоционалды интеллект арасында статистикалық мәнді оң байланыстардың бар екенін растады.

Осылайша, лидерлік әлеует болашақ педагог-психологтар мен психологтардың кәсіби маңызды қасиеттерінің, соның ішінде эмоционалды интеллектінің қалыптасуына ықпал ететін маңызды психологиялық детерминант ретінде қарастырылуы мүмкін. Жоғары оқу орны жағдайында лидерлік қасиеттерді мақсатты түрде дамыту студенттердің кәсіби даярлығының сапасын арттыруға, олардың тұлғалық өсуіне және болашақ кәсіби қызметінің тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарының білім беру үдерісіне лидерлік құзыреттер мен эмоционалды интеллектіні дамытуға бағытталған арнайы психологиялық-педагогикалық бағдарламаларды енгізудің өзектілігін негіздейді. Болашақта аталған мәселені кеңірек іріктеме негізінде зерттеу және лидерлік әлеуеттің кәсіби табыстылықтың басқа көрсеткіштерімен байланысын анықтау перспективалы бағыт болып табылады. Бұл қорытынды ғылыми мақала стиліне сай және сіздің аңдатпаңыз бен нәтижелер бөліміңіздегі тұжырымдармен логикалық түрде үйлеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Намазбаева Ж.Ы. Жалпы психология: оқулық / Ж.Ы.Намазбаева. - Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2006. - 296б.
2. Жампеисова К.К. Актуальные проблемы педагогического образования Республики Казахстан // Вестник:КазНПУ им. Абая.- Серия педагогические науки. - № 2(50), 2016. С.8-12. – С. 7-13.
3. Кричевский Р. Л. Психология лидерства: учебное пособие. / Р.Л. Кричевский-М:Статут, 2007. - 341 с.
4. Каримова І.В. Руководитель и лидер, сходства и различия. // Экономика и управление: анализ тенденций и перспектив развития. - 2013. - № 8. - С. 47-50.

5. Марчукова О.Г. Лидерство — профессиональная компетентность руководителя. О.Г. Марчукова. //Народное образование. 2011. - № 6. - С. 151-156.
6. Андреева Г.М. Теории происхождения лидерства. Стиль лидерства. Социальная психология. Учебник / Г.М. Андреева. - М., 2003 - 81с.
7. Волков И.П. Исследование лидерства как функции групповой задачи / И.П. Волков // Социальная психология в трудах отечественных психологов. - Санкт-Петербург: Питер, 2000 - 279 с.
8. Lewin K., Lippitt R. An experimental approach to the study of autocracy and democracy: A preliminary note // Sociometry. № 1. 1938. P. 292–380
9. Вежевич Т.Е. Формирование позитивных лидеров в среде учащейся молодежи как один из путей сохранения стабильности в обществе / Т.Е. Вежевич // Среднее профессиональное образование. - 2009. - №1 - С. 41-44.
10. Мищенко Л. В. Методика диагностики удовлетворенности учебной деятельностью //Вестник пятигорского государственного лингвистического университета. – 2007. – №. 1-2. – С. 105-111.
11. Мецерекова И. Н. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и лидерства у студентов-психологов //Известия Воронежского государственного педагогического университета. – 2014. – №. 1. – С. 107-110.
12. Джонисова Г.Қ., Ермекова А.Д. Болашақ педагог-психологтардың эмоционалды интеллектісін дамытудың психологиялық ерекшеліктері // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы. – 2023. – № 4(145). – Б. 73–85.

Авторлар туралы мәлімет:

Кулымбаева А.К. – Әлеуметтік ғылымдар магистрі, аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Педагогика және психология институты, Психология кафедрасы, Алматы, Қазақстан, kulymbaeva_a84@mail.ru

Нуркасинова Л.М. – хат-хабар авторы, психология магистрі, аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Педагогика және психология институты, Психология кафедрасы, Алматы, Қазақстан, lazzatnm1020@gmail.com

Исмагамбетова Г.Б. - Әлеуметтік ғылымдар магистрі, аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Педагогика және психология институты, Психология кафедрасы, Алматы, Қазақстан, ismagambetova.g@qyzpu.edu.kz

Усенова М.Э. - PhD, аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Педагогика және психология институты, Психология кафедрасы, Алматы, Қазақстан, ibragimova1110@mail.ru

Сведения об авторах:

Кулымбаева А.К. - магистр социальных наук, старший преподаватель кафедры Психологии, Института Педагогики и психологии Казахского национального женского педагогического университета, Алматы, Казахстан, kulymbaeva_a84@mail.ru

Нуркасинова Л.М. - автор для корреспонденции, магистр психологии, старший преподаватель кафедры Психологии, Института Педагогики и психологии Казахского национального женского педагогического университета, Алматы, Казахстан, lazzatnm1020@gmail.com

Исмагамбетова Гулнур Болатовна – магистр социальных наук, старший преподаватель кафедры Психологии, Института Педагогики и психологии Казахского национального женского педагогического университета, Алматы, Казахстан, ismagambetova.g@qyzpu.edu.kz

Усенова М.Э. - PhD, старший преподаватель кафедры Психологии, Института Педагогики и психологии Казахского национального женского педагогического университета, Алматы, Казахстан, ibragimova1110@mail.ru

Information about the authors:

Kulymbaeva A.K. - Master of social sciences, Senior Lecturer of the Department of Psychology at the Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan, kulymbaeva_a84@mail.ru

Nurkasimova L.M.- corresponding author, Master of Psychology, Senior Lecturer of the Department of Psychology at the Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan, lazzatnm1020@gmail.com

Ismagambetova G. B – Master of social sciences, Senior Lecturer of the Department of Psychology at the Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan, ismagambetova.g@qyzpu.edu.kz

Ussenova M. - PhD, Senior Lecturer, Department of Psychology, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Republic of Kazakhstan, ibragimova1110@mail.ru